An: Uzun Bir Hece

Vefa Taşdelen

1.

Bir zamanlar, “varoluş felsefelerinde şimdiki zaman sorunu” diye bir yazı yazmıştım. Bu soruna nereden takıldığımı tam olarak hatırlamıyorum; belki kendi yaşama deneyimlerimden, belki bir türküden, belki bir huzurdan, belki bir kasvetten. Hem ona takılmayan, bilerek ya da bilmeyerek soru sormayan, onunla hesaplaşmayan kim var ki? Hatırlıyorum da, çocukluğumuzda, büyüklerimiz, o koskoca adamlar, “bir tek yaşadığım anı biliyorum” derlerdi de inanamazdık, bir anda derin bir boşluk açılırdı zamanda. Nasıl olur, nasıl olur da şu kadar yaşamış, şu kadar güngörmüş bu insanlar, sadece yaşadıkları şu anı bilebilirlerdi? Onların “varlık olmakta” yetkinleştiklerini, yaşamaktan belli bir doygunluğa, var olmak açısından belli bir tamlığa erdiklerini düşünürdüm. Bu nedenle yüzlerindeki nuru, biraz da bu kemalin yansıması olarak görürdüm. “Bir tek yaşadığım anı biliyorum” deyince işler değişiverirdi birden; “yaşamaya doymadım, doyamadan da gideceğim” demek gibi bir şeydi bu. “Bir tek yaşadığım şu anı biliyorum” dediklerinde tuhaf bir duygu oluşurdu içimde. O zaman sorulacak soru belliydi: Peki ya, çocukluğunuz, ya gençliğiniz; onlar nerede şimdi? Sevgileriniz, aşklarınız, düğünleriniz, bayramlarınız, şenlikleriniz, umutlarınız; evet, onlardan ne haber? Geçmişte bilinecek ve yaşayacak bir şey kalmadı mı hiç? “Geçmiş” derken, bir yangın yerinden mi söz ediyoruz sanki? Tümüyle geçmiş olan bir şeyden mi bahsediyoruz? Peki, ya gelecek? “Gençliğinizin kıymetini bilin”, dediklerinde, onun kıymetini nasıl bilebileceğimiz konusunda bir açıklama beklerdim de, küçücük bir ipucu bile vermezlerdi. Daha sonra “Zenginlik sahip olmak değil, kıymetini bilmektir.” diye düşündüğümde, gençliğin kıymetini bilmenin ne olduğunu da sezer gibi oldum. O zaman şöyle bir durum çıktı ortaya: Yaşadığın anın kıymetini bil! Kıymet bilmek, bir “değerlendirme” olduğu için, insan ne zaman kıymet bilebilir gerçek anlamda? Ancak “ardından bakarken”; evet, o zaman. Şimdi gençliğimin ardından bakarken, onun kıymetini daha iyi biliyorum. Bir zamanlar, “keklik bizden uzaklaştı” türküsünü dinlerdim de, mısraların içindeki derin melankoliyi sezer gibi olmama karşın sözün imlediği yaşantıyı tam olarak kavrayamazdım. Artık onu da anlıyorum. Zira o da, evet o da gidenin ardından bakıyor, geçmiş zamanın peşinde…

“Şimdiki zaman” sadece varoluş felsefelerinin bir sorunu değildir, insanlığın sorunudur; sadece filozofun sorunu değildir, “bir tek yaşadığım anı biliyorum”, “gün bugün, an bu an” diyen köylünün de sorunudur. Teorik boyutu yanında, pratik boyutlu da vardır. Bu sorunun bağlantı noktası, “şimdi ve burada” varoluştur. Neden bir başka zaman ve bir başka mekânda değil de, şimdi ve burada? Ve neden ben, yani şu olduğum kişi? Bu sorularla baş edemeyip, Dostoyevski’den mülhem, “Peki, şimdi ne yapacağız, nereye gideceğiz?” sorusu karşısında bir an şöyle diyesi geliverir insanın: “Ne yaparsan yap,

nereye gidersen git!" Bu meydan okuma, insanın son kalesinin de düştüğü anlamına mı gelir, bilmem, ama "Bir insanın eğer kendi içinde yeri varsa, dünyanın her yeri onun olmalı." derim. Kendi içinize sığabildiğiniz sürece dünyanın hiçbir yeri size dar gelmez. An bize ait bir şey olmaktan çıkmışsa, an olmaktan da çıkmıştır. Zira başkasının anı, bizim anımız yapmaz. An demek, benim zamanım demektir. Böylece, zamanı bizzat yaşayarak onu kendime ait kılarım, kendi zamanım haline getiririm. İçinde ben varsam, benim için zaman an an geçmeye, an olmaya, saatin kalbi an an atmaya da başlar. Zaman içinde ben varsam an da vardır, an varsa zaman da. Ne kadar insan varsa, o kadar farklı an!...

İnsan yoksa an da yoktur, an yoksa zaman da. Dün de, bugün de, yarın da. Zamanı uzun ya da kısa, geçmiş ya da gelecek yapan insan bilincidir. Zaman, insanın bilincinden akarak an hâline gelir. An, insanın, hem de tek insanın zamanıdır. Bu zaman kişinin hâlini oluşturur. Zaman insana ait olduğu için, tarih de insana aittir. Yalnız bilinci olanın anı, zamanı ve tarihi vardır. Ve onunla birlikte temasta olduğu her şeyin. Zaman an an gelir, an an geçer. An, geçmişle gelecek arasındaki sınır taşıdır. Yalnız an vardır, sadece an gerçektir. Zamandaki süreklilik duygusunu veren anların peş peşe gelişidir. Mevlâna bunu bir metaforla açıklar: Ucunda ateş olan bir çubuğu hızla döndürmeye başlarsanız, onu giderek bir çember şeklinde algılamaya da başlarsınız; oysa sadece bir noktadan ibarettir o, der. Yaşanan andan benzer tecrübeler elde edilse de, yaşanan zaman bir daha asla yaşanmaz; bilgenin dediği gibi, aynı ırmakta iki kez yıkanılmaz. An hem geçmişe karışan, hem de giderek geçmişten uzaklaşan bir hâldir. Kierkegaard, onu, sonsuzun zamandaki parlaması olarak görür. Zira içinde sonsuzu taşıyan insan, andadır. An, sonsuza açılan penceredir. Her an bir tazeleniş, yeni bir ortaya çıkıştır. Anda tazelenen yaratılış, varlığı sürekli kılar. An, fiziksel değil, ruhsal bir dokunuştur daha çok. Ne de olsa doğada an yoktur, devamlı bir akış, kesintisiz bir sürüp gitme vardır. Ama varoluş dünyası, anda gerçekleştiği, sonsuz, anda parladığı için, an hiç tekrar etmez; yaşanan an bir daha asla geri gelmez, zaman düz bir çizgide ilerler. Bu da tinsel bir şeydir.

2.

1998 yılında *Seyir* yayınlarından çıkan *Düşünmek Özgürlüğü* adlı deneme kitabımda yer alan "Dün, Bugün, Yarın" başlıklı yazı, "An'ı Yaşamak" (*carpe diem*) üzerinde yoğunlaşır. "An'ı yaşa!" buyruğu, derin bir çağrışımla gelir bana. Nermi Uygur, bir defasında, derin bilgelik ve çözümleme gücüyle, "carpe diem"den bahsederken, Grekçe bir sözcük üzerinde de durduydu (acaba "ora" mıydı?): "Bu söz şu anlama gelir: Her şey kendi zamanında anlamlı. Eğer çocukken çocuk kitapları okuyamamışsam, bugün okumamın bir anlamı yok." Sonra ben bunu, gençlik düşleri içinde, hep yaptığım gibi, *"Nihayet gelebildiniz/ ve ben sizi hiç sevinçsiz karşıladım/ eskiyen gözlerimle"* mısralarıyla başlayan ve *"bilirsin, her şeyin bir zamanı var/ ve her şey kendi zamanında."* diye biten bir şiir için bahane saymıştım. Daha sonra Kütahya'daki askerlik görevim esnasında, filmini severek izlediğim *Ölü Ozanlar Derneği*'nin kitabını okurken, benzeri bir duyarlılıkla karşılaştım. "Ormana gittim…" diye başlıyordu cümle: "Ormana gittim. Çünkü bilinçli yaşamak istiyordum. Hayatı tanımak ve yaşamın iliğini özümsemek istiyordum. Yaşam, dolu olmayan her şeyi bozguna uğratmak için ve ecel geldiğinde ancak fark etmemek için hiç yaşamamış olduğumu." Dipten gelen bir yaratıcılığın değil de süzülmüş bir profesyonelliğin ürünü gibi görünse de, etkileyiciydi yine de. Karteksin kapısına daktilo ile özenle yazıp yapıştırmıştım onu; gelip gidip okuyordum. Anı yaşamak üzerine bir hassasiyet geliştirmem, o dönemde, sanırım anı fazla hissetmekten ve üstelik buna karşın onu yaşayamamaktan kaynaklanıyordu. An'ı yaşamak, eksiksiz bir yaşama felsefesini

içeriyordu; “bilinçle yaşamayı”, “bilinçte yaşamayı” öne çıkarıyordu ve de “farkındalık”ı. Ama ne olursa olsun, yolu yaşama duygusuna bağlıyordu; acı bile bu yaşama bilinciyle bir tecrübe, bir dinginlik kristaline dönüşüyordu.

Anın sanatsal bir yönü olduğu da kesin. Bu da doğal bir şey. Zira an, ne de olsa varoluşun zamanı. Varoluş, ne geçmişte ne gelecekte: geçmişin ve geleceğin içinde, şimdi ve burada. Bu nedenle an’ı yazmak, varoluşsal bir edimdir. Geçmişi de anda yaşarız, geleceği de. Bu yüzden bazı romancı ve öykücüler anın dilini kullanırlar. Bence istenildiğinde Budizm’de, Herakleitos’ta, Augustinus’ta, tasavvufta, çağımıza yakın bir noktada, Bergson’da kökleri bulunabilecek olan “bilinç akışı” kuramı (*stream of consciousness*) tümüyle an’ı temele alan bir yaklaşımdır; Joyce’da, Faulkner’da ortaya çıkar. Türkiye’de Bilge Karasu, Alaaddin Özdenören, Ali Haydar Haksal gibi öykücülerde de yansımaları görülür. Sanat, an’a tanıklıktır, bu yaklaşımda. An’a tanıklık ederken, zaman içinde geri dönüşler ve ileri gidişler yaşanır. An, sadece andan ibaret değildir. O, hatıranın (tecrübe, çağrışım) ve hayalin (beklenti ve umut) kavuşma noktasındadır. İnsan hatıra ve hayal mekiği ile anın tezgâhında ömür kumaşını dokur. Güzel anı, güzel hayal ve de umut, ömür bahçesini sular, yeşertir. Mevlâna bunu, “güzel hayallerle beslenmek” olarak ifade eder *Mesnevi*’de, böyle bir insanın da şanslı bir insan olduğu konusu üzerinde durur. Zira o, sıkıntı içinde bile olsa, gelecekteki mutlu bir anın hayaliyle, acısını sevince, umutsuzluğunu umuda dönüştürebilir. Evet, an, ne varsa onda var; tabii o da ömrün hazinesinde…

“An’ı yaşa!” demek, “Hayatının öznesi ol ve şimdiyi şimdi yaşa; hayatı erteleme, bugünü bugün yaşa!” demektir. “Varoluşun sana, şimdi ve burada, kendi zamanın içinde verilmiştir.” demektir. Bugün yarını düşün, ama yarını yarına bırak.” demektir. *Matta İncili*’nde de yazdığı gibi, “Her günün bir kaygısı vardır. Yarının kaygısı yarına yeter.” demektir. “An’ı yaşa!” demek, “Bugünkü hâlini yaşa”, demektir. Tabii, bu ölüm bilincinden uzak yaşamak değildir, anı göz ardı etmek de değildir. Anı yaşama bilincinde, fanilik bilinci de vardır. Heidegger’in de belirttiği gibi, bu bilinç, yaşanan her bir anı sonsuz değerde kılar. Kişi, kimi zaman yokuş, kimi zaman iniş, kimi zaman düz bir yolda ilerler, attığı her adımın, yaşadığı her bir an’ın biricik olduğunu bilir. Bunun gündelik dile çevirisi şu şekildedir: Mademki ölüm vardır, öyleyse hayatımın her anı sonsuz değerlidir. Hani buna “an’ın beyliği” denilse yeridir. Bu durumda “anı yaşamak” demek, “Engin ol gönül engin ol” demektir. “Hüseyin’im geçiyor gençlik çağları, ya beni de götür ya sen de gitme” demektir, “Görelim Mevlâ’m neyler, neylerse güzel eyler” demektir. “Zamanın akışına riayet et” demektir. “Varoluş sorumluluğuna sahip çık” demektir. “Kendi varoluş halini tanı ve ona bağlı kal!” demektir. “Kendini kendi gerçekliğin olmayan hallere salma!” denmektir. “İnsan belli bir zamanda yaşar.” demektir. “Her insanın diğerlerinden farklı bir zamanı vardır.” demektir. “*Dikkat et, kendi zamanından geçiyorsun!*” demektir. “Kendini fark et.” demektir. “Zamanda ruhun ve bedeninle yer al.” demektir. “*Bu zamanı bir daha asla yaşamayacaksın!*” demektir. “Bu da gelir, bu da geçer!” demektir. “Şükür ki her şey geçer.” demektir. “Hiçbir şey böyle kalmaz.” demektir. Bunları ve bunlardan daha fazlasını demektir…

Yunus, aşk için, *“Dört kitabın ma’nisin okudum tahsil itdüm/ Aşka gelicek gördüm ki bir uzun bir heceyimiş”* der. Evet, “uzun bir hece.” Ne kadar güzel, ne kadar etkileyici ve ne kadar taze bir söyleyiş! Gerçeği söylemek gerekirse, an da öyledir: O da uzun, upuzun bir hecedir…